

of the text that goes well with the continuous revision and completion procedures he advocates for in the law corpora. One can only sympathize with his demand for empirically founded methodology, but why not look into a historiographic tradition that has so far been completely ignored by Old Testament scholar, both documentarians and their critics? I propose that the early Arabo-Islamic history writing can be seen as a laboratory where one can test all models suggested for the Pentateuch. There we find examples of all the well-known hypotheses, not as suppositions but verified black-and-white with source references and all which allows us to follow how tradition literature is handled during centuries. Much more than Graeco-Latin or Medieval historiography, the Arabo-Islamic tradition can give us crucial insights into these issues and provide a solid ground for the methodological renewal looked for by Berman.

Jan Retsö, Göteborgs Universitet

JOHN D. CURRID OCH DAVID W. CHAPMAN (RED.)

ESV Archaeology Study Bible

Wheaton: Crossway, 2018, Inbunden, 2048 sidor,

SEK 356, ISBN 978-1-43355-040-9

Den stora fördelen med *ESV Archaeological Study Bible* är att man löpande kan läsa en bibelbok och samtidigt få en exegetisk bakgrundsteckning ur ett arkeologiskt perspektiv. Upplägget är mycket robust och redan innehållsförteckningen vittnar om god ordning i de arkeologiska leden och gedigen redaktionell aktivitet av förlaget. De medverkande författarnas arkeologiska meriter presenteras med "biografiska skisser" samt vad de bidragit med. Dessa namnges även i samband med djuplodande specialartiklar.

Detta är förvisso en arkeologisk studiebibel men likafullt och samtidigt huvudsakligen en bibel. I ett förord positionsbestäms därför ESV-översättningen (English Standard Version) visavi en "klassisk huvudfåra" av engelska bibelöversättningar, såsom KJV, ASV och RSV. ESV:s översättningsfilosofi beskrivs, liksom hur dess översättningsprinciper förhåller sig till begreppet stil.

Dessa introducerande sidor åtföljs direkt av två artiklar (innan bakgrunden till Gamla testamentet tar vid), John D. Currids ”vad är arkeologi?” respektive ”tio synnerligen betydande fynd inom bibelarkeologins arbetsfält” (alla översättningar är recensentens). På ett koncist sätt beskrivs fynden och deras betydelse. Currid nämner här Rosettastenen, Dödahavsrollarna, Tel Dan-inskriptionen, Ketef Hinnom-rollarna, Moabstenen, Lachishbrevet, Gilgamesheposet, Hiskias tunnel, den korsfäste vid Givat HaMivtar samt texter från Ugarit.

En introduktion till Gamla testamentets böcker innefattar en referensguide till de utombibliska texter som omnämns i noterna (textens namn, datering, beskrivning), en beskrivning av dagligt liv i Israel, den hebreiska kalendern och en tidslinje. För Nya testamentets del består introduktionen av en översikt över den intertestamentala tiden med tidslinje, artiklar angående Dödahavsrollarna, det romerska imperiet och den grekisk-romerska världen, en beskrivning av dagligt liv i Judéen-Palestina under nytestamentlig tid och en detaljerad tidslinje även för NT.

Varje bibelbok i såväl GT som NT har en kort introduktion med tre rubriker: 1) tema (till exempel nämns i anslutning till 1–2 Krön Guds förbund med David som grund för Israels liv och hopp, och hur detta förbund finner uttryck i kungadömet och templet); 2) arkeologins bidrag till bibelboken i fråga (till exempel nämns i introduktionen till 1–2 Krön hur utgrävningar av ett flertal järnålderstempel i Syrien och Israel kastar ljus över det salomoniska templets struktur, inredning och planritning, samt hur det kan bringa klarhet i tekniska termer som länge missförstått, något som också gäller ikonografi och kulturella sedvänjor); samt 3) bokens innehållsliga uppbyggnad.

Det finns även en större sektion, efter den om Nya testamentet, som behandlar arkeologins hantverk och dess plats som akademisk disciplin, dateringsfrågor, biblisk geografi och arkeologi, inskriptioner, mynt och papyrer, samt ger en kortfattad historia över arkeologi i Mellanöstern.

Under samlingsnamnet ”referenser” gömmer sig en del pärlor. Förutom ordförklaringar och en (för ett referensverk) fylig bibliografi finner vi index över specialartiklar vilka tacknämligt är placerade i anslutning

till den bibeltext de söker kasta ljus över. En del av dessa är relativt omfattande, till exempel beträffande Hesekiels tempelvision (Hes 40–48). Som komplement till de femton större historiska översiktskartorna i slutet av verket finns även cirka 200 mindre kartor i anslutning till bibeltexten (med index). Detta uppskattas även med tacksamhet, eftersom man här slipper bläddra för att få en visuell geografisk påminnelse. I referensavdelningen ingår även konkordans, tabell över mått och vikter samt en översikt över nord- och sydkungarikets kungar.

Anakronismen ”Palestina” (karta 11, samt i text) är dock anmärkningsvärd eftersom landområdet aldrig hette så under GT:s tid. Först efter den nytestamentliga tidshistorien sedan länge är avslutad, efter att Bar Kochba-upproret hade krossats 135 e.Kr., sätter romarna det namnet på landet, samtidigt som Jerusalem kallas Aelia Capitolina – allt för att utplåna tanken på judisk närvaro. I en tid av förintelseförenekelse och ökande antisemitism borde även en arkeologisk studiebibel vara aktsammare med terminologin.

ESV Archaeology Study Bible skiljer sig från ESV Study Bible (2008) i det att de drygt 2000 noterna i arkeologistudiebibeln ägnas åt arkeologiska, historiska och geografiska bakgrunder till de händelser som omnämns i texten (medan förstås den vanliga studiebibelns noter ger exegetiska och, för ESV:s del i jämförelse med NIV-studiebibelns, systematiskt-teologiska upplysningar). I förordet framhålles att verket vilar på tre ”pelare”: 1) biblisk ortodoxi: ”samtliga författare bekänner sig till klassisk evangelikalism i reformationens historiska fåra, och bekräftar gudomlig inspiration, sanning och auktoritet för både Gamla och Nya testamentets skrifter i deras helhet som varande Guds enda skrivna ord, utan fel i allt de uttrycker” (vii); 2) akademisk integritet: ”alla som bidrar i detta projekt är synnerligen välkvalificerade forskare (eng. 'scholars') inom humaniora med stor erfarenhet inom arkeologi och angränsande forskningsfält med anknytning till Bibeln”. Archaeology Study Bible ”distanserar sig från den typ av 'populärarkeologi' som är sensationsskapande men inte tillförlitlig” (viii); samt 3) tillgänglighet: förhoppningen är att verket kommer att användas brett inom församlingen/kyrkan, av lekfolk, universitetsstuderande och pastorer ”som borde

uppfatta materialet som ett hjälpmedel när de söker uppbygga sina församlingar i skriftens historiskhet och tillförlitlighet” (viii).

Redaktörerna hoppas att läsaren skall slås av Bibelns ”jordnärlighet” (eng. ”earthiness”), alltså hur skriften tecknar en bild av verkliga människor i tid och rum, hur de brukade jorden, byggde sina hus och levde familjeliv. Man hoppas läsaren skall fascineras över att det finns en Gud som skapat universum, som är transcendent, men som även talar och handlar i historien. Framför allt hoppas man läsaren skall slås av faktum att Gud har handlat i tid och rum genom att sända sin son.

Så, vad innebär denna (tros-)deklaration vid bedömningen av arkeologiska data? Erövringen av Jeriko torde vara ett lämpligt test. Man noterar i en specialartikel på sida 292 att ämnet är mycket omdiskuterat, men tar som utgångspunkt att berättelsens historicitet som sådan är förnimbar (eng. ”discernible”) eftersom en erövring från öster nödvändigt måste hantera knutpunkter för handelsvägar som Jeriko (och Ai). Man konstaterar att Jeriko är svårbedömd som arkeologisk utgrävningsplats. Fyra större utgrävningar har ägt rum, de första när metoder och keramisk datering fortfarande höll på att utvecklas, och olika strata är svåra att särskilja. Staden var väl befäst under tidig- och mellanbronsåldern, men utsattes för stor förstörelse mot slutet av mellersta bronsåldern, cirka 1550 f.Kr. Mycket litet tyder på att staden byggts upp igen och förstörts under sen bronsålder.

Man stöter på flera svårigheter när man försöker få arkeologiska data att passa den stad Josua hade att göra med. ESV Archaeological Study Bible intar positionen att erövringen av Jeriko fått en långt större betydelse än vad den inombibliskt har: Vandringen i öknen är mer framträdande i GT. I NT nämns Jerikos fall endast i Hebr 11:30–31. Man menar att såväl konservativa som kritiska forskare dragit för stora växlar på ett bristfälligt material, ”forskare av idag inser svårigheten med att tolka arkeologiska resultat relaterat till Bibeln och fokuserar istället på att tolka bibeltexten i dess historiska miljö och inte ta arkeologins sköra (eng. ’fragile’) landvinningar som utgångspunkt för en diskussion om erövringen”.

Positionens innebörd är inte helt klar, och logiken inte helt övertygande, men torde vara ett representativt exempel på verkets attityd i enskildheter.

Bo Krister Ljungberg, Knivsta

PAUL B. DUFF

Moses in Corinth: The Apologetic Context of 2 Corinthians 3

NovTSup 159, Leiden: Brill, 2015, Inbunden, 240 sidor,

SEK 1220, ISBN: 978-9-00428-843-0

I denna bok presenterar Paul B. Duff en genomarbetad analys av Paulus argumentation i 2 Kor 3. Undertiteln vittnar om Duffs syn på denna Paulustext, nämligen att den utgör en del av ett apologetiskt försvarstal från aposteln riktat till församlingen i Korinth. Paulus har stött på motstånd, ett motstånd som oftast har förklarats utifrån rivaliserande apostlar i Korinth. I denna bok argumenterar Duff istället för att motståndet kommer inifrån församlingen. Vidare hävdar Duff även att de till synes negativa uttalandena om Mose och det gamla förbundet i 2 Kor 3 inte är en allmän nedvärdering av dessa. Det handlar snarare om att Paulus, hedningarnas apostel, påvisar hur dessa förhåller sig till specifikt icke-judar. *Moses in Corinth* kan, enligt mig, med fördel placeras inom den forskningstrend som benämns "Paul within Judaism" (eller "det radikalt nya perspektivet på Paulus"). Vi återkommer till detta.

I bokens inledande kapitel presenterar Duff tre svårigheter som ofta diskuterats i relation till tolkningen av 2 Kor 3: 1) frågan om 2 Korinthierbrevets enhet; 2) Paulus motståndare i Korinth; och C) frågan om varför Mose dyker upp i Paulus argument. Dessa ligger till grund för den fortsatta analysen och diskussionen.

I bokens andra kapitel fokuserar författaren särskilt på frågan om huruvida 2 Kor är ett enhetligt brev eller om det är sammansatt av flera olika brev eller fragment. Duff redogör här för en del av forskningshistorien på området och redovisar de viktigaste diskussionerna och argumenten. Han argumenterar sedan själv för att 2 Kor utgörs av totalt fem olika brev eller fragment, en teori som brukar kallas "the five-letter hypothesis". Utöver den del där 2 Kor 3 återfinns (2:14–7:4) delas det